

„წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური შესწავლისათვის

St. For the codicological-textological study of the Martyrdom of Abibos Nekreseli

აბსტრაქტი. სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით, წმ. აბიბოს ნეკრესელი საქართველოში ასურელ მამათაგან ყველაზე გვიან მოვიდა და შეუერთდა წმ. იოვანე ზედაზნელსა და მის მოწაფეებს. ასურელ მამათა შორის წმ. აბიბოსი, შუამდგომელი ღმერთისა და კაცისა, ერთადერთია, რომელიც ქრისტიანული სარწმუნოების დაცვის გამო წამებით აღესრულა. მის შესახებ დაიწერა სხვადასხვა რედაქციის ჰაგიოგრაფიული თხზულებები, რომლებიც რამდენიმე ხელნაწერთაა შემონახული.

ჩვენი საუბრის თემა „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური საკითხების შესახებ კვლევათა შედეგების წარმოჩენა და ზოგიერთ მათგანის დაზუსტებაა. ამ თვალსაზრისით შევხებით თხზულების ჩვენამდე შემონახულ რედაქციათა ურთიერთდამოკიდებულების, ხელნაწერთა და გამოცემათა პრობლემურ საკითხებს.

სამეცნიერო ლიტერატურაში კვლევის ბოლო ეტაპამდე მიჩნეული იყო, რომ თხზულების ორი ძველი რედაქციიდან უძველესია შედარებით მოკლე რედაქცია, რომელიც ერთადერთი ნაკლული, XIII საუკუნის ხელნაწერით მოგვეპოვება. ესაა A-832. ეს ვარაუდი ემყარებოდა იმ შეხედულებას, რომლის მიხედვით წმ. აბიბოსი ერთადერთი მოწამეა ასურელ წმინდა მამათა შორის, ხოლო „წამებები“ წმინდანის აღსრულებისთანავე იწერებოდა, რის გამოც, საფიქრებე-

ლია, „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ მოკლე ტექსტი VI საუკუნეშივე დაწერილიყო. შედარებით ვრცელი თხზულება კი მოკლე თხზულების გავრცობილ ვარიანტად მიიჩნეოდა დასასრული ნაწილის, ანუ ეპილოგის, დართვის შედეგად.

„ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ შედარებით ვრცელი ტექსტი XX საუკუნის დამლევამდე მხოლოდ გვიანდელი, XVIII საუკუნეების ხელნაწერებით იყო ცნობილი. XX საუკუნის ბოლოს სინას მთის ნმ. ეკატერინეს სახელობის მონასტრის წიგნთსაცავებში ქართულ ხელნაწერთა ახალ კოლექციაში სხვა ქართულ ხელნაწერებთან ერთად აღმოჩნდა X საუკუნის ხელნაწერი – N/Sin.50, რომელიც გავრცობილი „წამების“ ტექსტს მისდევს მცირეოდენი ვარიანტული სხვაობებით, ხოლო დასასრული ნაწილი, ეპილოგი, როგორც ეს გარკვევა ზაზა ალექსიძემ, აკლია ხელნაწერის ბოლონაკლულობის გამო. ესაა „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ კიდევ ერთი ვერსია, გადაწერილი X საუკუნის I ნახევარში, რომელიც უფრო ახლოს დგას თხზულების ვრცელ ტექსტთან (ალექსიძე, 2011: 169-174). ზ. ალექსიძემ შეისწავლა სინური ხელნაწერის კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური რაობა, მათი ტექსტოლოგიური მსგავსება-სხვაობები და მნიშვნელობა „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ რედაქციათა და ხელნაწერთა შესწავლის საქმეში.

კვლევის შედეგად დაზუტდა, რომ „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ შემცველი საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ხელნაწერები რედაქციული თვალსაზრისით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან და კვლევის თანამედროვე დონეზე მათი დაჯგუფება შესაძლებელია შემდეგი თანმიმდევრობით: სინური ხელნაწერების შესწავლის საფუძველზე დადგინდა, რომ შემონახული ტექსტებიდან პირველადია ვრცელი ტექსტი, რომელიც ახლოს დგას ადრე ცნობილ, გვიანდელ ხელნაწერებში დაცულ ვრცელ ტექსტთან; ამ ორი ტექსტისაგან განსხვა-

ვებუღია მოკლე რედაქცია, რომელიც ერთადერთი ხელნაწერითაა შემონახული; სვინაქსარული რედაქცია შექმნიღია XVIII საუკუნეში და ამავე საუკუნის ხელნაწერებშია დაცული; „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ მეტაფრასული რედაქცია ეკუთვნის ანტონ კათალიკოსს, რომელმაც 1768-1769 წლებში შექმნა მეტაფრასულ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა კრებული სახელწოდებით „მარტირიკა“; მისი რედაქციის ტექსტი ვრცელ რედაქციას ეფუძნება.

საკვანძო სიტყვები: წმ. აბიბოს ნეკრესელი, ვრცელი და მოკლე რედაქცია, კოდოკოლოგიური კვლევა

Abstract. According to the scientific literature, St. Abibos of Nekresi (Nekreseli) came to Georgia the last of the Assyrian fathers and joined St. John the Zedazeni and his disciples. Among the Assyrian fathers St. Abibos, the intercessor of God and man, is the only one who was tortured for defending the Christian faith. Hagiographic works of different editions were written about him, which have been preserved in several manuscripts.

The topic of our conversation Presenting the results of the researches about the codicological-textological issues of the torture of St. Abibos Nekreseli and clarifying some of them. From this point of view, we will touch upon the problematic issues of the interdependence of the editions, manuscripts and editions of the works that have been preserved to us.

In the scientific literature, until the last stage of the research, it was considered that the oldest of the two old editions of the works is the relatively short edition, which is found in the only defective manuscript of the 13th century. This is A-832. This assumption was based on the view that St. Abibos is the only martyr among the Assyrian holy fathers, and "martyrs" were written immediately after the execution of the saint, which is why it is conceivable that The short text of St. Abibos of Nekresi Torture was written in the 6th

century. A relatively long essay was considered a widespread variant of short essays as a result of the addition of the final part, i.e. epilogue.

The relatively extensive text of "The Martyrdom of St. Abibos of Nekresi" was known only in later, 18th century manuscripts before the 20th century. At the end of the 20th century, Mount Sinai St. In the new collection of Georgian manuscripts in the library of the St. Ekaterine Monastery, together with other Georgian manuscripts, a 10th-century manuscript was found – N/Sin.50, which follows the widespread text of the "Martyrs" with a few variant differences, and the final part, the epilogue, as found out by Zaza Aleksidze, is missing due to the incompleteness of the manuscript. This is another version of the Torture of St. Abibos of Nekresi, transcribed in the first half of the 10th century, which is closer to the extensive text of the works (Aleksidze, 2011: 169-174). Z. Aleksidze studied the codicological and textological nature of the Sinaic manuscript, their textological similarities-differences and the meaning of " Martyrdom St. Abibos of Nekresi" in the study of manuscripts and redactions.

As a result of the research, it was found that Quite a large number of manuscripts containing the martyrdom of St. Abibos of Nekresi differ from each other from an editorial point of view, and at the modern level of research, they can be grouped in the following order: based on the study of the Sinaic manuscripts, it was determined that the first of the preserved texts is the long text, which is close to the long text preserved in the previously known, later manuscripts; Different from these two texts is the short edition, which is preserved in the only manuscript; The Svinaksar edition was created in the 18th century and is preserved in the manuscripts of the same century; St. Metaphrastic edition of Abibos martyrdom of Nekresi belongs to Anton Kathalikos, who in 1768-1769 created a collection of metaphorical hagiographic works called "Martyrika"; The text of his editorial is based on extensive editorial.

Keywords: *წმ. აბიბოს ნეკრესელი, ვრცელი და მოკლე რედაქცია, კოდიკოლოგიური კვლევა*

შესავალი. სამეცნიერო ლიტერატურის მიხედვით, წმ. აბიბოს ნეკრესელი საქართველოში ასურელ მამათაგან ყველაზე გვიან მოვიდა და შეუერთდა წმ. იოვანე ზედაზნელსა და მის მოწაფეებს. ასურელ მამათა შორის წმ. აბიბოსი, შუამდგომელი ღმერთისა და კაცისა, ერთადერთია, რომელიც ქრისტიანული სარწმუნოების დაცვის გამო წამებით აღესრულა. როგორც მის შესახებ დანერილი ჰაგიოგრაფიული თხზულება მიუთითებს, იგი ქალაქ ნეკრესის მთავარეპისკოპოსი გახდა, „რომელიც ორთა განწყობილთა კრებულსა წმიდათასა წარმოდგა, მღდელობისა საყდრისა მოდგამთა მათ თანა უბინოთა საყდარი დაიპყრა და კუალად მბნეთა მათ თანა მოწამეთა ღუანლსა მიისწრაფა“ (ძეგლები, 1963//1964: 241). მნიშვნელოვანია ავტორის დამოკიდებულება წმ. აბიბოსისადმი, რომელიც დახასიათებულია, როგორც ნაყოფი შუენიერი, სპეტაკი ვარდი, მხიარულებისა ჩემდა მომღებელი, ჰაერისა სულნელ-მყოფელი, იგი ხვიმირს ზემოთ გადგმული ევანგელური სანთლის სიმბოლიკითაა წარმოჩენილი. წმ. აბიბოსის ღვანლი და დამსახურება ქრისტიანობის წინაშე, საქართველოს ეკლესიის წინაშე არ უნდა დაიფაროს, არამედ ყველანი უნდა ხედავდნენ: „რომელმან სანთელი თვისი აღანთო ზედა მაღალსა მთასა, რაძთა ყოველი სოფელი ჰხედვიდეს მას ნათელსა დაუშრეტელსა, ორპირად მანათობელსა, ღმრთისა მიმართ შემწირველსა თვით მის სიტყვსა დაუსაბამოძსა ბორცსა“ (ძეგლები, 1963//1964: 241). ყველა რედაქციაში წმ. აბიბოსის ხატ-სახე ევანგელური სიბრძნითაა გასხივოსნებული.

საქართველოში წმ. აბიბოსის მოსვლისა და წამების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებებია გამოთქმული. წამების დასათარიღებლად გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება თხზულებებში შემონახულ

ცნობას იმის თაობაზე, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში მეფობა გაუქმებული იყო და მას სპარსთა მარზპანი განაგებდა, მაგრამ წმ. აბიბოსის წამების შემდეგ მალე ბიზანტიელებმა სპარსელები განდევნეს, რამაც ქართველებს ქართლში ერისმთავართა მმართველობის აღდგენის საშუალება მისცა. ეს VI საუკუნეა, მაგრამ ქართულ ისტორიოგრაფიაში ამ ფაქტებისა და მოვლენების დათარიღების თაობაზე განსხვავებული მოსაზრებებია გამოთქმული, რის გამოც წმ. აბიბოსის ქართლში მოსვლისა და წამების დროის შესახებაც სხვადასხვა მოსაზრებები გამოითქვა. ზოგიერთი მეცნიერი მის წამებას V საუკუნითაც კი ათარიღებს (პლ. იოსელიანი, მ. ცაგარელი, გ. ფერაძე).

თხზულების ავტორის პრობლემაც საკამათოა, რადგან ზუსტი ცნობა ამ საკითხზე არ გვაქვს. ვრცელი რედაქციის შემცველ ხელნაწერებში სათაურში ავტორად იხსენიება არსენ კათალიკოსი, რომელიც, თავის მხრივ, უთითებს თავის ძველ წყაროზე, თუ რით ისარგებლა თხზულების ვრცელი რედაქციის შექმნისას. სათაური ასეთია: „წმიდისა მღდელმონაშისა აბიბოს ნეკრესელ ეპისკოპოსისა, რომელი იწამა ცეცხლისმსახურთა მიერ ქართლს, თქმული არსენი დიდისა ქართლისა კათალიკოსისა“ (ძეგლები, 1963/1964: 240). სხვა რედაქციათა ავტორების შესახებ ცნობები არ გვაქვს. აქვე წმ. აბიბოსის ქართლში მოსვლისა და წამების თარიღზეც უნდა ითქვას, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული შეხედულებები არსებობს: ს. კაკაბაძის აზრით, წმ. აბიბოსი აწამეს 550 წელს; კ. კეკელიძის აზრით, წმ. აბიბოსი ქართლში მოვიდა 571 წლის შემდეგ და იგი სპარსელებს უნდა ეწამებინათ 591 წლამდე; ეს მოსაზრება გაიზიარა ლ. მენაბდემ; ვ. გოილაძის აზრით, წმ. აბიბოსი 555 წლამდე აწამეს; დ. მერკვილაძემ განაცხადა, რომ 571 წლამდე უნდა ეწამები-

ნათ, ხოლო ქართლში მისი მოღვაწეობის თარიღი VI საუკუნის 60-იანი წლებით განსაზღვრა.

მიზანი. ამჯერად ჩვენი საუბრის თემა „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური საკითხების შესახებ კვლევათა შედეგების წარმოჩენა და ზოგიერთ მათგანის დაზუსტებაა. ამ თვალსაზრისით შევეხებით თხზულების ჩვენამდე შემონახულ რედაქციათა ურთიერთდამოკიდებულების, ხელნაწერთა და გამოცემათა პრობლემურ საკითხებს.

მსჯელობა.

რედაქციები. ხელნაწერები. გამოცემები. ჩვენამდე მოღწეულია „აბიბოს ნეკრესელის წამების“ რამდენიმე რედაქცია და, შესაბამისად, რამდენიმე ხელნაწერი. სამეცნიერო ლიტერატურაში კვლევის ბოლო ეტაპამდე მიჩნეული იყო, რომ თხზულების ორი ძველი რედაქციიდან უძველესია შედარებით მოკლე რედაქცია სახელწოდებით: „მოქალაქობა და წამება წმიდისა აბიბოს ნეკრესელ ეპისკოპოსისა“, რომელიც ერთადერთი, ისიც ნაკლული, XIII საუკუნის ხელნაწერით მოგვეპოვება. ესაა A-832. ეს ვარაუდი ემყარებოდა იმ შეხედულებას, რომლის მიხედვით წმ. აბიბოსი ერთადერთი მონამეა ასურელ წმინდა მამათა შორის, ხოლო „წამებები“ წმინდანის აღსრულებისთანავე იწერებოდა, რის გამოც, საფიქრებელია, „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ მოკლე ტექსტი VI საუკუნეშივე დაწერილიყო. შედარებით ვრცელი თხზულება კი მოკლე თხზულების გავრცობილ ვარიანტად მიიჩნეოდა დასასრული ნაწილის, ანუ ეპილოგის, დართვის შედეგად.

„წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ შედარებით ვრცელი ტექსტი XX საუკუნის დამლევამდე მხოლოდ გვიანდელი, XVIII საუკუნეების ხელნაწერებით იყო ცნობილი. XX საუკუნის ბოლოს სინას მთის წმ. ეკატერინეს სახელობის მონას-

ტრის წიგნთსაცავებში ქართულ ხელნაწერთა ახალ კოლექციაში სხვა ქართულ ხელნაწერებთან ერთად აღმოჩნდა X საუკუნის ხელნაწერი – N/Sin.50, რომელიც გავრცობილი „წამების“ ტექსტს მისდევს მცირეოდენი ვარიანტული სხვაობებით, ხოლო დასასრული ნაწილი, ეპილოგი, როგორც ეს გარკვევა ზაზა ალექსიძემ, აკლია ხელნაწერის ბოლონაკლებობის გამო. ესაა „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ კიდევ ერთი ვერსია, გადანერილი X საუკუნის I ნახევარში, რომელიც უფრო ახლოს დგას თხზულების ვრცელ ტექსტთან (ალექსიძე, 2011: 169-174). ზ. ალექსიძემ შეისწავლა სინური ხელნაწერის კოდიკოლოგიური და ტექსტოლოგიური რაობა, მათი ტექსტოლოგიური მსგავსება-სხვაობები და მნიშვნელობა „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ რედაქციათა და ხელნაწერთა შესწავლის საქმეში.

ენრიკო გაბიძაშვილის აზრით, თხზულების დასაწყისი ფრაზა და დასასრულის, ეპილოგის, დართვის ფაქტი გახდა მიზეზი, გამოთქმულიყო აზრი, რომ ავტორმა, რომელიც თხზულების სათაურში არსენ დიდად იწოდება, მაგრამ სინამდვილეში არსენ II კათოლიკოსი უნდა იყოს, წყაროდ გამოყენებულ მოკლე თხზულებას დაუმატა პირველი ფრაზა: „ხოლო ჯერ-არს, რაძთა მცირედ შუა შემოვილოთ“ და დაურთო დასასრული ეპილოგის სახით შიო მღვიმელის გარდაცვალებისა და დასაფლავების შესახებ, რათა „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამება“ ჩაერთო წმ. იოვანე ზედაზნელისა და მისი მოწაფეების შესახებ შექმნილი კიმენური რედაქციის ტექსტში, რადგან წმ. შიოს გარდაცვალების თაობაზე არაფერი არ არის ასურელ მამათა შესახებ დანერილი ერთობლივი „ცხოვრების“ ტექსტში.

ზემოთქმულის საფუძველზე სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულებები თხზულების სამი რედაქციის არსებობის შესახებ – კიმენური, მეტაფრასული, სვი-

ნაქსარული – შესწორებას მოითხოვს, რადგან იმ დროს, როდესაც ვრცელი რედაქცია დაიწერა, მეტაფრასტიკა ჯერ ბიზანტიაშიც არ იყო განვითარებული. მიუხედავად ამისა, „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ რამდენიმე რედაქცია მაინც არსებობს. ესენია: ვრცელი, რომელიც მეტაფრასული არაა, კიმენური, სვინაქსარული და ანტონ კათალიკოსის მეტაფრასული რედაქციები. ვისაუბროთ თითოეული მათგანის შესახებ.

თხზულების შექმნის თარიღის, ავტორისა და ურთიერთმიმართების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა. მოკლე რედაქციას სარგის კაკაბაძე, მოსე ჯანაშვილი VIII საუკუნით ათარილებდნენ, ვრცელი რედაქცია (და არა მეტაფრასული!) ი. ჯავახიშვილმა IX-X საუკუნეებით, კორნელი კეკელიძემ და ენრიკო გაბიძაშვილმა IX საუკუნით, გრიგოლ ფერაძემ XII საუკუნით დაათარილა, ილია აბულაძემ და ენრიკო გაბიძაშვილმა X საუკუნით, ხოლო კორნელი კეკელიძემ XII საუკუნით დაათარილა (კეკელიძე, 1960: 638). ასევე განსხვავებული შეხედულებები გამოითქვა ამ რედაქციათა ურთიერთმიმართების შესახებ, შესაბამისად, ავტორის შესახებაც.

კიმენური რედაქცია, როგორც ირკვევა, ორი განსახვავებული რედაქციითა შემონახული: ვრცელი და მოკლე, რომელთა წარმომავლობის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებებია გამოთქმული. დავიმოწმოთ ისინი: მ. ჯანაშვილის აზრით, პირველადია ვრცელი რედაქცია, რომლის ავტორია არსენ კათოლიკოსი და დაწერილია IX საუკუნეში, შეიძლება უფრო გვიანაც. მისი წყარო უნდა ყოფილიყო VI საუკუნის დამლევის ან VII საუკუნის დამდეგის უძველესი თხზულება; თუ მის ვარაუდს გავითვალისწინებთ, ავტორი არსენ დიდი კათოლიკოსი უნდა ყოფილიყო (კათოლიკოსი იყო 860-887 წლებში). არსენისეულ რედაქციას ჩვენამდე არ მოუღწევია.

ს. კაკაბაძის აზრით, პირველადია მცირე რედაქცია და იგი დაწერილია 690-700 წლებში (კაკაბაძე, 1928: 49-55). ი. ჯავახიშვილის აზრით, უფრო ადრინდელია ვრცელი და არა მოკლე რედაქცია (ჯავახიშვილი, 1979: 324-347), რაც შემდგომმა კვლევებმა დაადასტურა. კ. კეკელიძეს სპეციალურად არ უკვლევია ეს საკითხი, მაგრამ ანტიმაზდეანური პოლემიკის შესახებ მსჯელობისას გამოთქვა მოსაზრება, რომ მოკლე რედაქციიდან უნდა შექმნილიყო ვრცელი რედაქცია და მოკლე რედაქციის ვრცლად გადამუშავებისას ავტორს ჩაურთავს ანტიმაზდეანური პოლემიკის ამსახველი დიალოგები; ილია აბულაძის აზრით, მეტაფრასული რედაქცია XI საუკუნეზე ადრე ვერ შეიქმნებოდა, რადგან ქართული ჰაგიოგრაფიული ტექსტების გამეტაფრასება XI-XII საუკუნეებში მიმდინარეობდა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ვრცელი რედაქცია მეტაფრასულად მიაჩნდა. აქვე დავამატებთ იმას, რაც ზემოთაც აღვნიშნეთ, რომ მეტაფრასტიკა ბიზანტიაშიც კი მეათე საუკუნის 80-იან წლებამდე არ განვითარებულა. შესაბამისად, ვრცელ რედაქციას მეტაფრასული არ უნდა ეწოდოს. ი. აბულაძის აზრით, ვრცელი რედაქციის ავტორი უნდა იყოს არსენ I ან არსენ მეორე, უფრო — არსენ მეორე (კათოლიკოსი იყო 955-980 წლებში), რომელმაც „წმ. იოვანე ზედაზნელის ცხოვრების“ ვრცელი რედაქცია შექმნა. მისივე მოსაზრებით, ამ რედაქციის წყარო VI ან VII საუკუნის რედაქცია უნდა ყოფილიყო; რაც შეეხება მოკლე რედაქციას, იგი გვიანდელად მიიჩნია (აბულაძე, 1955: XXVI-XXXII). ე. გაბიძაშვილი ტექსტოლოგიური ანალიზისა და მოღწეული ტექსტების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ წმ. იოვანე ზედაზნელის, წმ. შიო მღვიმელის, წმ. დავით გარეჯელის ცხოვრებათა მოკლე რედაქციები, რომელთაც სამეცნიერო ლიტერატურაში ე. წ. არქეტიპებად მოიხსენიებენ, და „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ ვრცელი რედაქცია ერთი მთლიანი ჰაგიოგრაფიული თხზულებაა, რის დასამტკიცებ-

ლად მოაქვს შემდეგი არგუმენტები: 1. ნმ. იოვანე ზედაზნელის ცხოვრების“ სათაური მისი მოწაფეების ცხოვრებათა აღწერასაც გულისხმობს; 2. ი. აბულაძემ და კ. კეკელიძემ ადრევე შენიშნეს, რომ ნმ. იოვანე ზედაზნელისა და ნმ. შიომღვიმელის ცხოვრებები ერთიანი თხზულებაა; 3. „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ ტექსტი მოგვითხრობს ნმ. შიომღვიმელის გარდაცვალების შესახებ; 4. წინა ტექსტებთან ორგანულ კავშირზე მიუთითებს თხზულებათა დაწყება სიტყვით „ხოლო“, რასაც მკვლევარი უმართებულოდ მიიჩნევს, რადგან ამ სიტყვით არ იწყება არც ერთი ჰაგიოგრაფიული თხზულება; ამ არგუმენტების მოხმობით ე. გაბიძაშვილმა დაასკვნა, რომ ნმ. იოვანე ზედაზნელისა და მისი მოწაფეების წამება-ცხოვრებათა ამსახველი თხზულება ერთიანი კომპოზიციის მქონე ჰაგიოგრაფიული ძეგლია, რომელიც ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით მოგვითხრობს ასურელ მამათა ცხოვრება-მოღვაწეობის შესახებ და აერთიანებს ოთხივე თხზულებას (გაბიძაშვილი, 1982: 61-65).

ყოველივე ამაში სიახლე შეიტანა ზაზა ალექსიძის მიერ სინური ხელნაწერის მონაცემების უკვე ცნობილ მოკლე და ვრცელ რედაქციებთან შედარებითმა ანალიზმა, რომლის მიხედვით თხზულების პროლოგის (დასაწყისის) საკითხი გაირკვა: „იგი მთლიანად და ზუსტად იმ ფარგლებში, რომელზეც მიუთითებდა კ. კეკელიძე, დაცულია X საუკუნის პირველი ნახევრის ხელნაწერში“ (ალექსიძე, 2019: 172), შესაბამისად, ეს გამორიცხავს მოსაზრებას მეტაფრასტის მიერ პროლოგის გვიან შექმნის, ანუ თხზულებისათვის მისი დამატების შესახებ; მანვე ბ. მარტენ-იზარის მიერ მოხმობილი არგუმენტები მოკლე რედაქციის პირველადობის შესახებ საბუთების საფუძველზე მისაღებად არ მიიჩნია. სინური, მოკლე და ვრცელი რედაქციების შედარებამ ზ. ალექსიძე მიიყვანა იმ დასკვნამდე, რომ მოკლე რედაქციას არა აქვს კავშირი არც სინურ და არც ვრცელ რედაქციასთან და ივარაუდა

კიდევ ერთი სხვა რედაქციის ხელნაწერის, ანუ არქეტიპული ხელნაწერის, არსებობა, რომელიც წინ უსწრებდა სამივე მათგანს (ალექსიძე, 2019: 182). მისი აზრით, თხზულების არქეტიპი, სავარაუდოდ, VII საუკუნის 30-იანი წლების ახლოს უნდა იყოს დაწერილი, რასაც აფიქრებინებს ჰერაკლე კეისრის მიერ ქართლის დაპყრობისა და ურჯულოთაგან განწმენდის ფაქტის შეტანა თხზულებაში (ალექსიძე, 2019: 193). ყოველივე ეს მოწმობს იმას, რომ „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ არქეტიპს, VI ან VII საუკუნეში შექმნილს, ჩვენამდე არ მოუღწევია, მაგრამ მასთან ყველაზე ახლოს მდგომი ე.წ. ვრცელი რედაქცია უნდა იყოს.

მეტაფრასული რედაქციის კვალიფიკაციის შესახებ განსხვავებული შეხედულებებია გამოთქმული: კ. კეკელიძის მოსაზრებით, იგი მეტაფრასულია, ხოლო მეცნიერთა დიდი ნაწილის აზრით, ვრცელი რედაქციაა, მაგრამ არა მეტაფრასული, რადგან X საუკუნეში მეტაფრასტიკა ბიზანტიასა და საქართველოში ჯერ არ იყო განვითარებული. ბიზანტიაში ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა გამეტაფრასება დაიწყო X საუკუნის 80-იანი წლებიდან. ასე რომ, „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ შედარებით ვრცელ ტექსტს სამეცნიერო ლიტერატურაში ზოგჯერ მეტაფრასულ რედაქციას რომ უწოდებენ, მართებული არ არის, მას არ უნდა ეწოდოს მეტაფრასული.

ვრცელი ტექსტი შემონახულია შემდეგ ხელნაწერებში: 1713 წლის A-130, 78r-81r; 1733 წლის A-170, 47r-49r; 1743 წლის A-176, 68r-72v; 1740 წლის H-1672, 327r-368v; 1736 წლის H-2077, 47v-49r; 1748 წლის H2121, 70r-73v; ლენინგრ. M-21, 47r-50v; სინურ ხელნაწერში N/Sin.50. გამოცემულია: 1. მ. საბინინი, საქართველოს სამოთხე, პეტერბურგი, 1882, გვ. 213-216; 2. ი. აბულაძე, ასურელ მამათა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, თბ., 1955. გვ. 188-196, ა რედაქცია. 3. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I,

თბ., 1963/1964, გვ. 240-248, ა რედაქცია. 4. ზაზა ალექსიძის მონოგრაფიაში 2019 წელს დაიბეჭდა სინური ხელნაწერის ტექსტი (ალექსიძე, 2019: 213-229).

ამრიგად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ პირველადია ვრცელი ტექსტი, რომელიც შემონახულია ორ სხვადასხვა რედაქციაში: სინურსა და გვიანდელი ხელნაწერებით შემონახულ ხელნაწერებში.

„ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ მოკლე ტექსტის შემცველი ხელნაწერია A-832, რომელიც XIII საუკუნითაა დათარიღებული. სინურ ხელნაწერში N/Sin.50.

ტექსტები გამოცემულია რამდენიმეჯერ, კერძოდ: 1. მ. ჯანაშვილი, Описание рукописей церковного музея, III, 1908; გვ. 25-28; 2. ს. კაკაბაძე, ასურელ მამათა ცხოვრებათა არქეტიპები, საისტორიო კრებულის წიგნი I-ის დამატება. თბ., 1928, გვ. 42-46; 3. ს. ყუბანიშვილი, ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, თბ., 1946, გვ. 167-169; 4. ი. აბულაძე, ასურელ მამათა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, თბ., 1955. გვ. 188-195, ბ რედაქცია. 5. ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, თბ., 1963-1964. გვ. 240-247, ბ რედაქცია. 6. მოკლე რედაქცია სინური ხელნაწერის მიხედვით გამოაქვეყნა ზ. ალექსიძემ (ალექსიძე, 2019: 230-236).

„ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ სვინაქსარული რედაქცია გვიანდელია, XVIII საუკუნისა, დაცულია ხელნაწერებში: A-425, გადანერილი 1718 წელს დომენტი კათოლიკოსის დაკვეთით და A-220, გადანერილი 1726 წელს. გამოცემულია ენრიკო გაბიძაშვილის მიერ „ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლების“ მეოთხე ტომში 1968 წელს (გვ. 392-393).

ზემოთ აღინიშნა, რომ „ნმ. აბიბოს ნეკრესელის წამება“ გაამეტაფრასა მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში ანტონ კათალიკოსმა, რომლის „მარტირიკაში“ შეტანილია მეტაფრა-

სული რედაქცია (ანტონ ბაგრატიონი, 1980: 105-119). თხზულება მოგვითხრობს წმ. აბიბოს ნეკრესელის წმინდა ნაწილების მცხეთაში, საეპისკოპოსო ეკლესიაში, გადასვენების შესახებ. ამ ცნობის ავთენტურობა უცნობია, წერილობით წყაროებში არ ჩანს, საიდან აიღო ეს ცნობა ანტონ კათალიკოსმა. სავარაუდოდ, წერილობითი წყარო თუ არსებობდა, დაკარგულია, ან ავტორი ზეპირი გადმოცემით სარგებლობდა.

„წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ ხელნაწერთა და რედაქციათა შესახებ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ფრანგი ქართველოლოგის, ბერნარ უტიეს, აღმოჩენა. მკვლევარმა ერევანში მატენადარანის ხელნაწერთა კოლექციაში აღმოაჩინა „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ ერთი ფურცელი, რომელიც „წამების“ აქამდე უცნობი რედაქციის ფრაგმენტად მიიჩნია, რაც იმას მოწმობს, რომ ზოგიერთი კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური საკითხის შესახებ კიდევ შეიძლება რაიმე ახალი გამოვლინდეს და არსებული თვალსაზრისი შეიცვალოს. აქვე შევნიშნავთ, რომ ცნობები წმ. აბიბოსის შესახებ შემონახულია აგრეთვე „წმ. შიო მღვიმელის ცხოვრებაში“, რადგან წმ. აბიბოს ნეკრესელი შიომღვიმის მონასტერში შეხვდა წმ. შიოს, რასაც „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამებაც“ მიუთითებს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ შემცველი საკმაოდ მრავალრიცხოვანი ხელნაწერები რედაქციული თვალსაზრისით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან და კვლევის თანამედროვე დონეზე მათი დაჯგუფება შესაძლებელია შემდეგი თანმიმდევრობით: 1. სინური ხელნაწერების შესწავლის საფუძველზე დადგინდა, რომ შემონახული ტექსტებიდან პირველადია ვრცელი ტექსტი, რომელიც ახლოს დგას ადრე ცნობილ, გვიანდელ ხელნაწერებში დაცულ ვრცელ ტექსტთან; 2. ამ ორი ტექსტისაგან განსხვავებულია მოკლე რედაქცია, რომელიც ერთადერთი

ხელნაწერთაა შემონახული; 3. სვინაქსარული რედაქცია შექმნილია XVIII საუკუნეში და ამავე საუკუნის ხელნაწერებშია დაცული; 4. „წმ. აბიბოს ნეკრესელის წამების“ მეტაფრასული რედაქცია ეკუთვნის ანტონ კათალიკოსს, რომელმაც 1768-1769 წლებში შექმნა მეტაფრასულ ჰაგიოგრაფიულ თხზულებათა კრებული სახელწოდებით „მარტირიკა“; მისი რედაქციის ტექსტი ვრცელ რედაქციას ეფუძნება.

წყაროები:

საბინინი, 1882: საქართველოს სამოთხე, გამოცემული გობრონ პავლეს ძე საბინინის მიერ, პეტერბურღი, გვ.213-216 (ვრცელი რედაქცია);

ქრესტომათია, 1946: ძველი ქართული ლიტერატურის ქრესტომათია, I, შედგენილი სოლ. ყუბანეიშვილის მიერ, თბილისი, გვ. 167-169 (მოკლე რედაქცია);

კაკაბაძე, 1928: ს. კაკაბაძე, ასურელ მამათა ცხოვრებათა არქეტიპები, საისტორიო კრებულის წ. I-ის დამატება, გვ. 239-246 (მოკლე რედაქცია);

ჯანაშვილი, 1902: М. Джанашвили, Описание рукописей Церковного музея, кн. III, გვ. 25-28 (მოკლე რედაქცია);

აბულაძე, 1955: ასურელ მოღვაწეთა ცხოვრების წიგნთა ძველი რედაქციები, ტექსტები გამოკვლევითა და ლექსიკონით გამოსცა ილ. აბულაძემ, თბილისი, გვ. 188-196 (ორივე რედაქცია);

ძეგლები, 1963/1964: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, I, თბილისი, გვ. 240-248 (ორივე რედაქცია).

ძეგლები, 1968: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, IV, თბილისი, გვ. 392-393 (სვინაქსარული რედაქცია)

ძეგლები, 1980: ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, VI, გვ. 105-119 (ანტონ კათალიკოსი, „მარტირიკა“).

სამეცნიერო ლიტერატურა:

ალექსიძე, 2019: ალექსიძე, ზ., „საქმენი იოვანე ზედაზნელისანი“ და „მარტვლობაჲ აბიბოს ნეკრესელისაჲ“, სინური რედაქციები, თბილისი.

გაბიძაშვილი, 1982: გაბიძაშვილი, ე., ასურელი მოღვაწეების „ცხოვრებათა“ არქეტიპების ურთიერთმიმართებისათვის, მაცნე, №4.

გოილაძე, 1995: გოილაძე, ვ., საიდან და როდის მოვიდნენ სირიელი მამები საქართველოში, მნათობი, №5-6.

კეკელიძე, 1960: კეკელიძე კორნელი, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, თბილისი.

კეკელიძე 1956: კეკელიძე, კ., საკითხი სირიელ მოღვაწეთა ქართლში მოსვლის შესახებ, ეტიუდები ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან, I.

მენაბდე, 1949: მენაბდე, ლ., „ასურელ მამათა“ ცხოვრებათათვის, სადისერტაციო ნაშრომი (ხელნაწერი), თბილისი.

მერკვილაძე, 2006: მერკვილაძე, დ., ასურელი მამები, VI ს-ის სირიელი მოღვაწენი საქართველოში, I, თბილისი.

ჯავახიშვილი, 1979: ჯავახიშვილი, ივ., ქართველი ერის ისტორია, I.

ჯანაშვილი, 1886: ჯანაშვილი, მ., საქართველოს საეკლესიო ისტორია, ტფილისი.

B. Martin-Hisard, Les tresio sis Péres. Formation et évolution d'une tradition hagiographique géorgienne (VI-XII s). I, p. Revue des études géorgiennes et caucasiennes, n. I, 1985.